

Återställda gravar vid Rösäng

Fornlämning L1982:6941 (Lunda 284), Rösäng 3:1, Lunda socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning i form av återställning.

Äldre järnålder

Lars Norberg

Rapport 2019:07

Återställda gravar vid Rösäng

Fornlämning L1982:6941 (Lunda 284), Rösäng 3:1, Lunda socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning i form av återställning.

Äldre järnålder

Lars Norberg

Sammanfattning
Sörmlands Arkeologi AB har under perioden 2019-06-10–2019-06-11 genomfört en arkeologisk förundersökning i form av återställning av gravfältet L1982:6941 (Lunda 284), Rösäng 3:1, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Gravfältet förundersöktes år 2012 inför byggnation av en planerad biogasanläggning och har haft en temporär övertäckning sedan 2013. Eftersom exploateringsplanerna avvecklats har de kvarliggande gravarna återställts.

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att permanent övertäcka och återställa de delar av gravfältet som skyddats av provisorisk täckning. Fyra kvarliggande stensättningar täcktes med jordmassor som hämtades från de dumphögar som lagts upp i samband med förundersökningen år 2012. Resterande massor planerades ut där de tidigare avbanade ytorna framträdde som tydligast. Inom gravfältet kvarligger även kantkedjor efter två tidigare undersökta gravar. Efter samråd med länsstyrelsen beslöts att dessa skulle kvarligga orörda.

Rapporten kan laddas ned via
www.sormlandsarkeologi.se

eller beställas från

Sörmlands Arkeologi AB
Tideliusgatan 37
118 69 Stockholm

mail@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
Kart- och ritmaterial: Lars Norberg
Omslagsfoto: Runstenen U692 på Oknö i Mälaren.

© Sörmlands Arkeologi AB
Nyköping 2019

Innehåll

Sammanfattning 2

Utgångspunkt 5
Tidigare undersökningar

Syfte & metod 5
Syfte
Metod

Topografi & kulturmiljö 5

Resultat 6
Områdesbeskrivning
Kvarliggande gravar

Referenser 10

Administrativa uppgifter 10

Bilagor 11
Bilaga 1. Fotodokumentation

Figur 1. Utdrag ur Sverigekartan med förundersökningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000. Källa: Lantmäteriet.

Utgångspunkt

Sörmlands Arkeologi AB har under perioden 2019-06-10–2019-06-11 genomfört en arkeologisk förundersökning i form av återställning av fornlämning L1982:6941 (Lunda 284), Rösäng 3:1, Nyköpings kommun, Södermanlands län (figur 1, 3 & 4).

Fornlämningen, som utgörs av ett gravfält om ursprungligen sju stensättningar, är belägen cirka 15 kilometer väster om Nyköping, strax norr om Jönåker.

Ursprungligen planerade dåvarande Swedish Biogas International Stigtomta AB att uppföra en biogasanläggning i området. Inför exploateringen genomfördes en arkeologisk utredning varvid det aktuella gravfältet påträffades (Gustafsson 2012). Samma år genomfördes en arkeologisk förundersökning. Det kunde då konstateras att fornlämningen utgjordes av sju stensättningar (Gustafsson 2015). Tre av dessa undersöktes inom ramen för förundersökningen. Etableringen av biogasanläggningen sköts dock upp och år 2013 täcktes de fyra kvarvarande gravarna med markduk i avvaktan på en arkeologisk undersökning.

Slutligen blev Swedish Biogas International Stigtomta AB uppköpta av Gasum AB och företaget bytte namn till Gasum Stigtomta AB. I början av år 2019 meddelade Gasum AB att den planerade anläggningen i Rösäng inte uppfyllde lönsamhetskraven, varför man beslutat att avveckla projektet. Därefter beslutade länsstyrelsen att kvarvarande delar av gravfältet skulle återställas permanent.

Beslut i ärendet är fattat av Länsstyrelsen i Södermanlands län (lst dnr 431-1812-2019) enligt 2 kap. 13 § i Kulturmiljölagen (1988:950) och Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd om uppdragsarkeologi (KRFS 2017:1). Ansvarig för kostnaden var Gasum Stigtomta AB.

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Lars Norberg. Vid fältarbetet deltog Jenny Radon. Båda är verksamma som arkeologer vid Sörmlands Arkeologi AB.

Tidigare undersökningar

År 2012 påträffade Sörmlands museum sex stensättningar på den aktuella platsen (Gustafsson 2012). Samma år genomförde museet en förundersökning, varvid det kunde konstateras att gravfältet bestod av sju stensättningar (Gustafsson 2015). Tre av de mindre gravarna undersöktes inom ramen för förundersökningen. Det inre gravskicket utgjordes av en bengrop, ett benlager och två brandgropar. Gravarna daterades utifrån inre och yttre konstruktioner till äldre järnålder. Material till daterande analyser tillvaratogs, men analysen kom att utgå efter samråd med länsstyrelsen (Gustafsson 2015, s. 5).

Syfte & metod

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att permanent övertäcka och återställa de delar av gravfältet som skyddats av provisorisk täckning.

Metod

Inledningsvis besiktigades fornlämningen för att göra en bedömning av markytans och gravarnas beskaffenhet. Därefter röjdes gravarna och omkringliggande ytor från sly. Arbetet utfördes för hand med rotsax. Syftet med insatsen var att lösgöra markduken, vilken avlägsnades, packades och kördes till återvinningscentral.

Därefter återställdes ytskiktet på de fyra kvarliggande gravarna med jordmassor. Materialet hämtades från de dumphögar som lagts upp på platsen i samband med förundersökningen år 2012. Slutligen fördelades resterande jordmassor till omkringliggande ytor. Här prioriterades de delar där den tidigare avbaningen framträdde som tydligast (figur 5). Arbetet genomfördes med hjälp av grävmaskin och för hand.

Slutligen jämnades ytor och gravar till för hand, varefter återställda delar dokumenterades med RTK-GPS och beskrevs i text, samt fotograferades med digitalkamera (bilaga 1).

Topografi & kulturmiljö

I relativt nära anslutning till det aktuella gravfältet finns det ett flertal fornlämningsmiljöer med anknytning till bronsålder och äldre järnålder. Några undersöktes i samband med utbyggnaden av den närbelägna E4:an (KMR).

Nordväst om L1982:6941 (Lunda 284) ligger ett relativt stort röse beläget på en bergsklack (L1984:5771/Lunda 110:1). Andra exempel på ensamliggande gravar är L1984:6359/Lunda 109:1, L1984:5982/Lunda 179:1, L1984:5983/Lunda 179:2 och L1984:5772/Lunda 111:1. I närmare anslutning till Kiladalen i sydväst finns skärvstenshögar och en boplats (L1984:5732/Lunda 22:3, L1984:6339/Lunda 22:4 & L1982:2875/Lunda 247). Här finns även ett flertal gravamiljöer samt hällristningar.

En knapp kilometer väster om den nu aktuella fornlämningen genomfördes år 1995 tre arkeologiska undersökningar, dels av samling stensättningar, dels av två ensamliggande stensättningar. De samlade stensättningarna (L1984:6419, L1984:6363, L1984:6370, L1984:6371/Lunda 106:2-5) bestod av mittblocksgravar och stensättningar daterade till yngre bronsålder-äldre järnålder (Bäck 2003). Väster därom

undersöktes en stensättning med en omarkerad bengrop samt en skärvstenshög med tre barnbegravningar och ett flertal härdar och härdgropar (L1984:6040/Lunda 174:1). Lämningarna daterades till bronsålder och äldre järnålder (Runcis 1998). I närheten undersöktes också en ensamliggande rundad stensättning (L1984:5461/Lunda 215:1). Graven innehöll brända ben som deponerats i ett hartstätat kärl (Hylén 2000).

Resultat

Områdesbeskrivning

Fornlämning L1982:6941 (Lunda 284) är belägen på en flack höjdrygg bevuxen med barrskog (figur 4 & 5). Österut och söderut finns vidsträckta åkermarker, medan ett mer kuperat skogslandskap breder ut sig åt norr och väster. Fornlämningen är belägen på 37-40 meter över havet och jordmånen består av morän (SGU).

Kvarliggande gravar

Inom gravfältet kvarligger i dagsläget fyra gravar i form av stensättningar (A1, A5, A8 & A9). Utöver det kvarligger även kantkedjorna till två av de undersökta stensättningarna (A2 & A3). I samband med förundersökningen år 2012 undersöktes ytterligare en grav, vilken fullständigt borttogs (A4).

De kvarliggande gravarna uppvisar vissa variationer i fråga om form och storlek. Två av gravarna (A1 & A5) är cirka 7 meter i diameter och cirka 0,3 meter höga. Gravarna är närmast rundade till formen och uppvisar markerade kantkedjor uppbyggda med 0,40-1,0 meter stora rundade stenar. Stenpackningarna består av 0,15-0,35 meter stora rundade stenar. A1 saknar dock en synlig kantkedja i den nordvästra delen. Centralt inom gravfältet ligger den största graven (A8) som är närmare 11 meter i diameter, cirka 0,3 meter hög med en något oregelbundet rundad form i plan. Graven saknar en tydlig kantkedja, bortsett från i söder där 0,30-0,70 meter stora rundade stenar markerar anläggningens begränsning. Packningen består av 0,15-0,40 meter stora rundade stenar. I gravens centrala delar syns ett flertal rundade block, cirka 0,70-1,50 meter stora. I gravens nordöstra samt sydöstra delar återfinns ett par gropar som är 2 x 4 respektive 3 x 3 meter stora och cirka 0,5 meter djupa. Groparna kan ha orsakats av rotvältor. Strax öster om den största anläggningen ligger den näst största graven (A9) som är cirka 9 meter i diameter, cirka 0,40 meter hög och har en rundad form i plan. Runtom syns en gles kantkedja av 0,30-0,50 meter stora rundade stenar i den västra kanten, samt cirka 0,50-1,50 meter stora rundade stenar och block i den östra. Stenpackningen är jämnt lagd och består till större delen av 0,20-0,30 meter stora stenar.

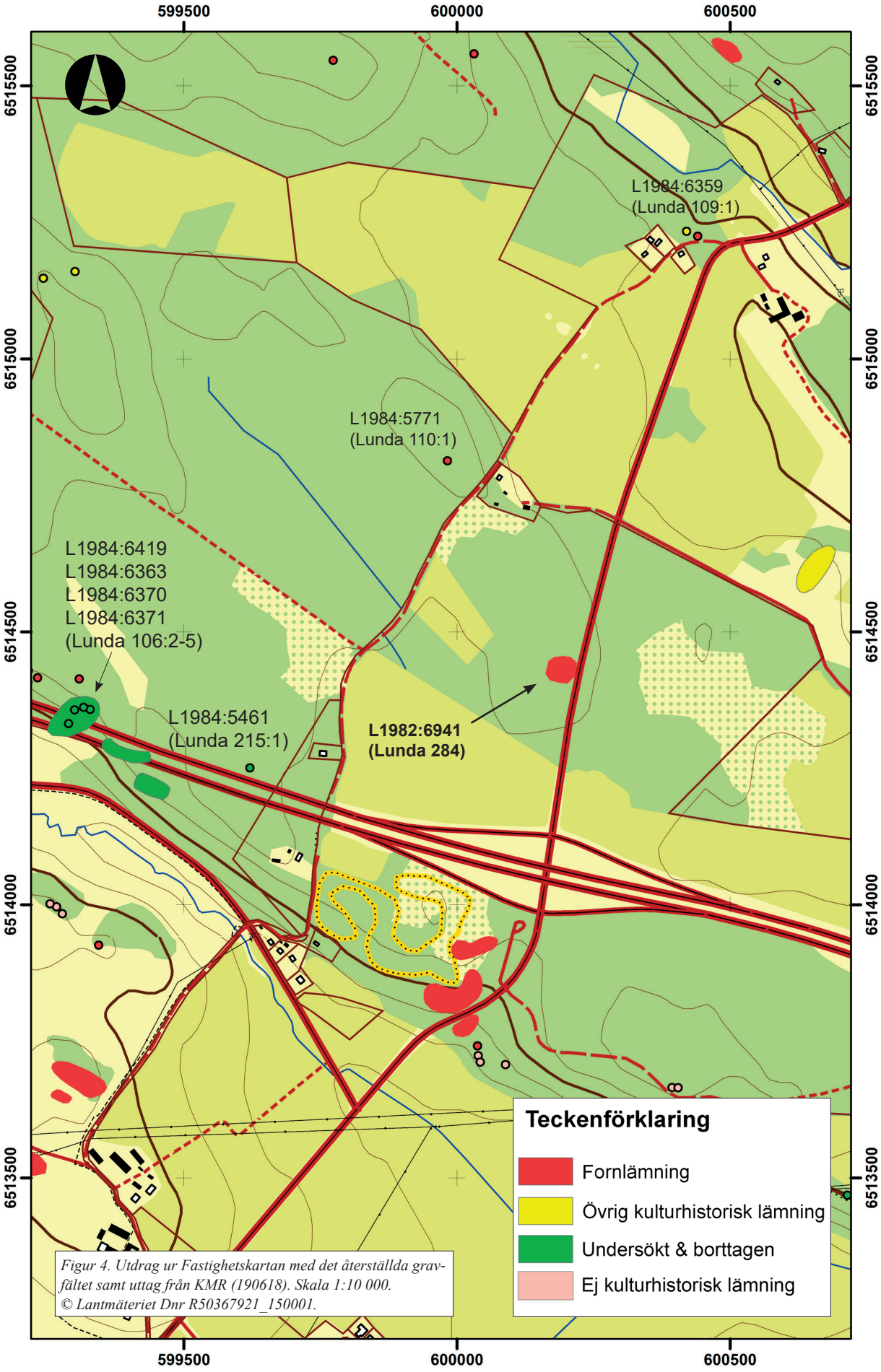
Två av de tidigare undersökta gravarna kvarligger i form av kantkedjor (A2 & A3). Anläggningarna ligger intill varandra i fornlämningens västra del. Efter samråd med länsstyrelsen beslöts att kantkedjorna skulle kvarligga orörda. I syfte att tydliggöra dem röjdes de

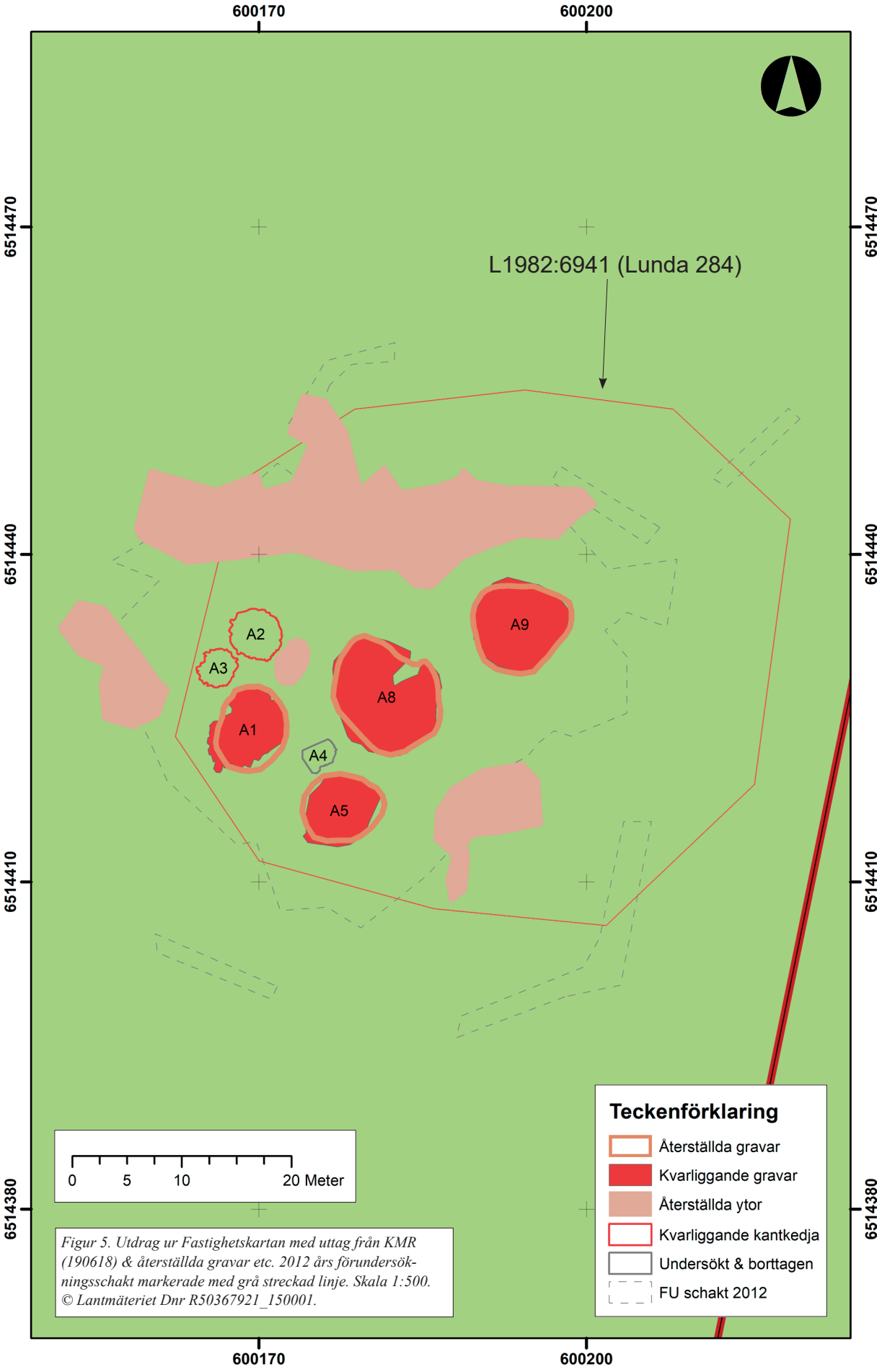
Figur 2. Översikt över gravfältets östra delar i samband med slyröjning. Centralt i bilden anas den övertäckta graven A8. Foto mot sydväst: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 3. Utdrag ur Terrängkartan med förundersökningens belägenhet markerad. Skala 1:50 000. Källa: Lantmäteriet

Figur 4. Utdrag ur Fastighetskartan med det återställda gravfältet samt uttag från KMR (190618). Skala 1:10 000.
© Lantmäteriet Dnr R50367921_150001.

Figur 5. Utdrag ur Fastighetskartan med uttag från KMR (190618) & återställda gravar etc. 2012 års förundersökningsschakt markerade med grå streckad linje. Skala 1:500. © Lantmäteriet Dnr R50367921_150001.

dock från sly. Kantkedjorna, som är mellan 4,70-3,60 meter i diameter, är vällagda och uppvisar en rundad form i plan. Det kvarliggande stenmaterialet utgörs av cirka 0,20-0,40 meter stora stenar.

Efter det att markduken avlägsnats kunde det konstateras att stenpackningarna för de kvarliggande gravarna var i god kondition. Förutom den sly som trängt fram genom skarvar och revor i markduken, var återväxten av vegetation mycket blygsam på själva gravarna. Detta kontrasterade mot omkringliggande ytor som växt igen ordentligt med gräs, mossa och tät sly. Återväxten har dock fått till följd att tidigare avbanade ytor återhämtat sig väl.

I samband med återställningen täcktes stensättningarna (A1, A5, A8 & A9) med upp till 0,30 meter tjocka lager av jordmassor. Mängden material anpassades för att uppfylla ambitionen att gravarna skulle framträda något tydligare än innan 2012 års förundersökning.

Inga fynd påträffades i samband med återställningsarbetet.

Referenser

Bäck, Kristina 2003. *Gravar och boplatslämningar.* Bronsålder-Äldre järnålder. RAÄ 106 och 107, Jäder 2:14, Lunda socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Särskild undersökning. *Arkeologiska meddelanden 2003:13. Sörmlands museum*. Nyköping.

Gustafsson, Patrik. 2012. *Gravar vid Rösäng.* Rösäng 3:1, Lunda socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. *Arkeologiska meddelanden 2012:06. Sörmlands museum.* Nyköping.

Gustafsson, Patrik. 2015. *Rösäng.* Fornlämning Lunda 284, fastigheten Rösäng 3:1, Lunda socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. *Arkeologiska meddelanden 2015:04. Sörmlands museum.* Nyköping.

Hylén, Håkan. 2000. *En ensamliggande grav från järnålder i Ulladal*. RAÄ215, Lunda socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Särskild undersökning. *Arkeologiska meddelanden 2000:04. Sörmlands museum*. Nyköping.

Runcis, Janis. 1998. *Skärvstenshögar och gravar vid Rinkeby. Södermanland, Lunda socken, Rinkeby 1:8, RAÄ 174*. Arkeologisk förundersökning och undersökning. *RAÄ. UV Mitt, Rapport 1998:74*. Stockholm.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1911
Länsstyrelsens dnr: 431-1812-2019
Tid för undersökningen: 2019-06-10–2019-06-11
Personal: Lars Norberg & Jenny Radon
Belägenhet: N (x) 6514431 E (y) 600191
Koordinatsystem: SWEREF99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Återställd yta: 630 m^2

Inget analogt dokumentationsmaterial utöver rapporten föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material.

Bilagor

Bilaga 1. Fotodokumentation

A9 innan markduken avlägsnades. Foto mot sydost: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

A1 efter röjning och avlägsnad markduk. Foto mot nordnordost: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

A5 efter röjning och avlägsnad markduk. Foto mot sydost: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

A8 efter röjning och avlägsnad markduk. Foto mot nordost: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

A9 efter röjning och avlägsnad markduk. Foto mot norr: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

A1 efter återställning. Foto mot nordnordost: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

A5 efter återställning. Foto mot nord-nordost: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

A9 efter återställning. Foto mot öster: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Återställd yta i sydost. Foto mot ostsydost: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Återställd yta i väster. Foto mot nordväst: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Återställd yta i norr. Foto mot norr: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Kvarliggande kantkedjor (A2 & A3). Foto mot sydväst: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.